

O'ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA'LIMNING RIVOJLANISHI VA MAXSUS EHTIYOJLI BOLALAR UCHUN AHAMIYATI

*Namangan Davlat Universiteti Maxsus pedagogika yo'nalishi (logopediya) yo'nalishi
3-bosqich talabasi*

To'lanboyeva Dilshoda Zafarjon qizi

E-mail: tolanboyevadilshoda@gmail.com Tel: 998-93-326-57-55

Xusanov A'zamjon Axmadjanovich

NamDu Ta'lim menejmenti kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning O'zbekistonda rivojlanishi inklyuziv ta'limning maqsadi va vazifalari alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun maktablarda ehtiyojlariga mos holda tashkil etish.*

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, integratsiyalashgan ta'lim, alohida yordamga muxtoj bolalar, tamoyil*

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация: *В данной статье развитие инклюзивного образования в Узбекистане, цели и задачи инклюзивного образования организованы в школах для детей с особыми образовательными потребностями в соответствии с их потребностями.*

Ключевые слова: *инклюзивное образование, интегрированное образование, дети с особыми потребностями, принцип.*

THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN UZBEKISTAN AND ITS IMPORTANCE FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Annotation: *In this article, the development of inclusive education in Uzbekistan, the goals and tasks of inclusive education are organized in schools for children with special educational needs in accordance with their needs.*

Keywords: *inclusive education, integrated education, children with special needs, principle.*

Imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim-tarbiyaga bo'lgan ehtiyojlarni qondirishga mos bo'lgan siyosatni ishlab chiqish inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlashning asosidir.

Inklyuziv – atamasi (frantsuzcha inklusif - o'z ichiga oluvchi, lotincha include - o'z ichiga olmoq, kiritmoq) — umumiy ta'limni rivojlantirish jarayoni bo'lib, ta'limning hammabopligini nazarda tutuvchi, barcha bolalarni turli xil ehtiyojlaridan kelib chiquvchi, alohida ehtiyojga va e'tiborga ega bolalarning ta'lim olishini ta'minlovchi ta'limning yangi shaklidir.

Inklyuziv ta'limning maqsadi nogiron bolaning umumiy ta'limga va jamiyat hayotiga qo'shilishi uchun ijtimoiy, fiziologik va psixologik to'siqlarni bartaraf etishdir. Ushbu turdagi

ta'lim amaliyoti har bir o'quvchining individualligini qabul qilish g'oyasiga asoslanadi va shuning uchun jarayonni shunday tashkil qilish kerak har bir nogiron bolaning alohida ehtiyojlarini qondirishi, maxsus yordamga muhtoj bolalarni ijtimoiy hayotga moslashtirish va inklyuziv ta'limni rivojlantirishga e'tibor beradigan individual ta'lim dasturidir. Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar ham o'z sog'lom tengdoshlari qatori umumta'lim tizimida ta'lim olish huquqiga ega. Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar uchun har bir hududda maxsus maktablar yetarli emas. Bu davlat byudjetidan juda ko'p mablag' talab etadi. Umumiy ta'lim tizimida nogiron o'quvchilar to'liq ta'lim olishlari kerak

umumta'lim maktabining o'quv dasturini imkon darajasida o'zlashtirishi. Inklyuziv ta'lim asosiy e'tiborni qaratadi.

Inklyuziya – barcha bolalar bilan birga bir xil sharoitda kerakli yordam va ko'makdan bahramand bo'lib bilim oladi, barcha bolalar dasturning barcha yo'nalishlarida teng sharoitda ishtirok etadi. Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalarni nogiron tamg'asi ostida ijtimoiy muhitdan alohidalab qo'yish, ularni ijtimoiy hayotga moslashishlarini imkoniyatlaridan foydalanishlarini chegaralab qo'yadi: joylarda ko'pchilik alohida yordamga muhtoj bolalar butunlay ta'lim tizimidan chetlanib qolishmoqda. Inklyuziv ta'limga jalb etish global muammolardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy qismi – bolalarga bilimi olish uchun do'stona munosabat va o'qishga imkon beruvchi muhitni yaratishdir. Maxsus ehtiyojli bolalarning hayotga ilk yoshdan ya'ni 6 yoshgacha e'tibor berilsa, ancha yuqori samaralarga erishish mumkin. Inklyuziv ta'lim majburiy emas nogiron bolalar, lekin shu bilan birga, ta'lim inklyuziyasi sharoitida o'qitish nogiron bolaga maksimal darajada yordam beradi.

BMT tomonidan 1989 yilda qabul qilingan «Bola huquqlari to'g'risidagi»gi Konventsiyasi hamma bolalarni, shu qatori maxsus ehtiyojli bolalar huquqlarini ham himoya qiladi va qo'llab-quvvatlaydi. Aynan 2, 23, 28, 29 - moddalarda maxsus ehtiyojli bolalari huquqlari belgilangan.

2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni o'qitish uchun inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etish, ularning ta'lim olish huquqini kafolatlash va ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan. Bugungi kunda alohida ta'limga muhtoj bulgan jismoniy va ruhiy rivojlanishida nuqsoni bulgan bolalar uchun jami Respublika miqyosida 86ta ixtisoslashtirilgan mavjud.

2014-2016-yillarda Yevropa Ittifoqi bilan hamkorlikda “O'zbekiston da alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim” loyixasi amalga oshirildi. Inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

2023-2025-yillar davomida inklyuziv ta'lim tizimini bosqichma-bosqich umumiy o'rta ta'lim tizimlarida yo'lga qo'yish.

Inklyuziv ta'limga maxsus yordamga muhtoj bo'lgan bolalarni kiritishda bir qator jahon miqyosida e'tirof etilgan, amal qilinadigan va amal qilinishi lozim bo'lgan tamoyillariga tayaniladi:

- imkoniyatdan keng foydalanish;
- jamiyat hayotida qatnashishi huquqi;
- inklyuziv ta'lim jarayonida nogiron bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish;

- ta'limning sifat va samaradorligi;

- hamkorlikda ishlash;

- inklyuziv ta'limni joriy qilishda jahon tajribasini o'rganish tamoyili va boshqalar;

Ta'lim muassasalarida inklyuziv talimni tashkil qilish:

- Tibbiy va ijtimoiy yordamlar ko'rsatuvchi xodimlar yordamida inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni izlab topish.

- Boshlang'ich sinflarda bolalarni ehtiyojlarini inobatga olgan holda darsliklar va dasturlarni moslashtirish.

- Inklyuziv ta'lim uchun tanlangan joy bolalardagi muammolarga moslashtirilgan tarzda shakllantirilishi kerak.

- O'zlashtirishida qiyinchiliklari bor bo'lgan bolalar bilan alohida yani individual shug'ullanish lozim.

- Inklyuziv ta'limda ota-onalar har doim jalb etilishi kerak.

- Maxsus yordamga muxtoj bolalar uchun ehtiyojlariga mos holda mutaxasis tomonidan dasturlar ishlab chiqilishi.

- Inklyuziv ta'limda ta'lim oluvchilar uchun psixologik -pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini olib borish.

- Alohida yordamga muxtoj bolalar uchun ta'lim muassasalarida zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar uskuna va jihozlar bilan ta'minlash.

- Inklyuziv ta'limni bolaning iloi boricha yoshligidan boshlash yaxshi samara beradi.

- Ko'rishida nuqsoni bor bulgan bolalar uchun xona iloji boricha yaxshi yoritilgan bo'lishi lozim.

Inklyuziv ta'limda pedagog va uning vazifalari :

- Alohida yordamga muxtoj bolalarning qaysi darajada yordamga muxtojliligini aniqlash.

- O'quvchilarning nuqsonlarni aniqlagan holda korreksiya ishlarini o'tqazish.

- O'quvchilarni ehtiyojlariga mos holda o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

- O'quvchilarning har biri bilan alohida individual shug'ullanish va ularni o'qitish, baholash.

- Sinf o'qituvchisi va psixolog birga ish olib borish va individual resurslarni ishlab chiqish.

- Maxsus yordamga muxtoj bolalarning ota-onalari bilan hamkorlikda ish olib borish.

Inklyuziv ta'lim jarayoni o'ziga xos murakkab qiyinchiliklarga ega bo'lib, shu soxada ishlaydigan mutaxasislar, o'qituvchilar, psixologlar zimmasiga katta vazifa yuklaydi. Bunday ta'limda tayyorgarlikdan yaxshi utgan va malakali o'qituvchilarni talab qiladi. Darslarni olib boruvchi o'qituvchilar maxsus xulq -atvor, tekshiruv va baxolash, guruh ishlari, dasturga moslashish, individual o'qitish metodlari, o'qitish qo'llanmalari va ulardan foydalanishga ham diqqatni qaratishlari lozim.

Xulosa: Ushbu maqolada respublikamizda imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim muassasalariga kelishi, ta'lim olishi va kasb egallashi yildan-yilga yaxshilanib bormoqda va shu o'rinda aytib o'tish kerakki, jamiyatimizni bir bo'lagi bo'lgan maxsus yordamga muhtoj bolalar uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ularni sog'lom bolalar qatoridan o'rin olib o'z

qobilyati va imkoniyatlarini ko'rsata olishlariga, ma'naviy kamol topishlariga chora-tadbirlar belgilab berilgan. Hozirgi paytda inklyuziv talimning O'zbekistonda rivojlanishi va mahsus yordamga muhtoj bolalar uchun O'zbekistonning barcha tumanlarida va qishloqlarida inklyuziv ta'limni joriy qilish. Chunki bunday ta'limda bilim olishda o'z tengdoshlari bilan birga ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'ladilar va o'z tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim olishi ijobiy natija beradi. Mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiyasi uchun mos shart-sharoitlar yaratib berilmoqda. Inklyuziv ta'lim tizimida pedagogning vazifasi alohida yordamga muxtoj bolalar bilan imkoniyatidan kelib chiqqan holda ta'limga jalb qilishi va ularning imkoniyatlariga mos holda ish olib borishi kerak. Har yili Respublikamizda yetuk mutaxassislar, defektologlar yetishib chiqmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.M.Y.Ayupova “Logopediya “ DARSLIK O'ZBEKISTON FAYLASUFLAR MILLIY JAMIYATI NASHRIYOTI TASHKENT 2007
- 2.“Inklyuziv ta'lim” Jizzax Davlat Pedagogika intituti Toshkent-2014
- 3.O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi qonuni . Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –Toshkent: O'zbekiston. 1997.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi PQ-4860-son qarori
- 5.D.S.Qaxarova “Inklyuziv ta'lim texnologiyasi”Buxoro Davlat Universiteti Toshkent 2014
- 6.A.A.Xusanov.”Inklyuziv ta'lim” O'quv-uslubiy majmua Namangan Davlat Universiteti Namangan-2020
7. A. A. Xusanov “Inklyuziv ta'lim muhitida pedagogik faoliyatni tashkil etishning hozirgi kun muammolar” Maxsus va inklyuziv ta'lim: an'ana,tajriba va innovatsiyalar» mavzusida respublika anjumani tezislari to'plami . Toshkent. 2023 yil 27 – oktabr. 28-31 betlar.
- 8.“ZAMIN”fondi vasiylik kengashi raisi Ziroat Mirziyoevaning Jahon bolalar kuniga hamda YuNISEfning 75yilligiga bag'ishlangan «Nogironligi bo'lgan bolalar uchun inklyuziyani ta'minlash» deb nomlangan yuqori darajadagi xalqaro forumdagi nutqidan., Toshkent., 2021 yil 19 noyabr.